

MEGJEGYZÉSEK BALÁZS GÉZA AZ INTERNET NÉPE CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

Balázs Géza a rá jellemző hallatlan sokoldalúsággal és invenciózussággal jelentetett meg egy könyvet, amelynek *Az internet népe* címet adta. A könyv centrumában az internet közegébe került nyelv áll, melynek megpróbáltatásait a szerző széles körű antropológusi és nyelvészeti ismereteire építve alaposan elemzi. E jegyzet első részében a könyvben felvetett nyelvi természetű problémáknak egy aspektusát vetem fel, melyet Balázs nem érint, bár rejtetten a könyvben végig jelen van. A jegyzet másik részében egy vadonatúj, a könyv írásának idején még nem jelentkező nyelvi jelenségről lesz szó.

1. Az első probléma lényegét már Mózes is látta, aki a Teremtés könyve 11. fejezetében a következőket írja: „Az egész földnek egy nyelve és egyféle beszéde volt. Amikor útnak indultak keletről, Sineár földjén egy völgyre találtak, és ott letelepedtek. Azt mondták egymásnak: Gyertek, vessünk téglát, és egészítsük ki jól! És a téгла lett az építőkövéjük, a földi szurok pedig a habarcsuk. Azután ezt mondták: Gyertek, építsünk magunknak várost és tornyot, amelynek teteje az égig érjen; és szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész föld színén! Az Úr pedig leszállt, hogy lássa azt a várost és tornyot, amelyet az emberek építettek. Akkor ezt mondta az Úr: Most még egy nép ez, és mindnyájuknak egy a nyelve. De ez csak a kezdete annak, amit tenni akarnak. És most semmi sem gátolja őket, hogy

véghezvigyék mindazt, amit elterveznek. Gyerünk, menjünk le, és zavarjuk ott össze a nyelvüket, hogy ne értsék egymás nyelvét! Így szélesztette szét őket onnan az Úr az egész föld színére, és abbahagyták a város építését. Ezért nevezték azt Bábelnek, mert ott zavarta össze az Úr az egész föld nyelvét, és onnan szélesztette szét őket az Úr az egész föld színén.”

Nyelv magában véve tehát nincs, csak egyes nyelvek vannak, melyek mindegyike a nyelvhasználó emberek számára más és más módon teszi elképzelhetővé a világot, mely nekik a jelenben, elődeiknek a múltban és utódaiknak a jövőben adott. Heidegger a lényegét mondja, amikor kijelenti, hogy „a nyelv a lét háza”, de kijelentése annyiban pontosításra szorul, hogy e házban annyi lakás van, ahány nyelv lakozik benne. Ilyen értelemben érdemes lenne a szerzőnek egy következő kötetet írnia, melynek címe már nem az *Az internet népe*, hanem „Az internet népei” lenne.

Balázs Géza elgondolkodtató megfigyeléseket tesz az internetre költözött nyelv változásairól, de érdemes lenne ezeket a változásokat nyelvenként szemügyre venni. Általában véve azt mondhatjuk, hogy a szerzőnek igaza van, amikor azt állítja, hogy a képernyőre került írott és hallott szövegek megváltoztatják a korábbi korszakokban élőszóban és írott, nyomtatott létmódban olvasható szövegeken trenírozott gondolkodást, azonban nem lehetünk biztosak abban, hogy a változás eredményeként romlik a gondolkodás minősége.

Az emberi értelem hallatlanul plasztikus, evolúciós eredeténél fogva nemzedékről nemzedékre folyamatosan az alkalmazkodás, az innováció vagy ha arra szükség volt, a teremtő rombolás szolgáltatásban állt, s nincs okunk feltételezni, hogy az új technológiai környezetben ne találná meg a kreatív, innovatív eljárásokat, melyeket ráadásul a mesterséges értelem megoldásai is támogatnak.

A gondolkodás az új korszakban követi a nyelvet annyiban, hogy az internet közegében író, beszélő, jelelő felhasználók körében teljesen újak a szavak, melyeket az internetre lépve a tartalmakat előállító és fogyasztó személyek a szembeszökő problémák megfogalmazására használnak. Az új szavak inkább javítják, mint rontják a gondolkodás esélyeit, hiszen nyomukban a lét házának újabb és újabb zegzugai tárhatók fel, természetesen csak az adott nyelven.

Balázs Géza egy megjegyzésében utal arra, hogy ennek a folyamatnak a logikája a hálózatelméletből ismert skálafüggetlenség irányába mutat, ami azt jelenti, hogy a világháló meglehetősen igazságtalanul bánik a rákerült nyelvekkel. Kevesen lesznek azok a nyelvek, melyek a világhálóra való kerülés folytán nyertesek lesznek. Ezeket a nyelveket sokan és idővel még többen fogják használni, míg sok nyelv lesz, melyet kevesen s a jövőben egyre kevesebben használnak majd az interneten. Ezt nevezik a hálózatelméletben Máté-effektusnak, amit a kis nyelvek szempontjából akár kolonizációnak is nevezhetünk Balázs Géza nyomán. Nagy kérdés, hogy például a magyar nyelv hogyan lesz képes megbirkózni ezzel a kihívással. A természettudományos magyar nyelv már elesett, aki nemzetközileg

ismert akar lenni, magas Hirsch-indexre törekszik, kezdettől fogva angolul írja a cikkeit, ami nyilván kihát a gondolkodására is. Ez a probléma azonban ma még alig elemzett.

Balázs Géza fiatal kora óta szenvedélyesen kutatja a nyilvánosság tekintetére vadászó feliratokat, amelyek házfalakon, közlekedési eszközökön, intim, de a nyilvános használók számára megnyitott helyiségek falain olvashatók. Balázs a könyvében nagyszerű példák során át mutatja be, hogy ez az ókorból ismert műfaj a városi folklór része, mely az internet közegében is megtalálja a táptalaját. A sietség, a gyorsaság, a tömeges elérés lehetősége valósággal mámorítja a felhasználókat, akik a kanonizált nyelvhasználati szabályokat semmibe véve konkvisztádorként rontanak be az sms, az Instagram, a Twitter (ma már X) tereibe. Veszelszki Ágnes (2017: 35) találóan digilektusnak nevezi a sorozatos normaszegések árán létrejött új nyelvet, melyet csak azok értenek, akik az interneten elérhető új kommunikációs platformokat használják közlendőik eljuttatására.

2. Balázs Géza könyve 2023-ban jelent meg, a kézirat feltehetően már lezárult, amikor megjelent a lét házába költöző nyelvek életének forradalmi újdonsága, a chatGPT. (Az Útmutató a könyv olvasásához című bevezetőben a szerző említi is ezt a tényt: Balázs 2023: 9). 2022. november 30-án az Open AI piacra dobta szövegértő programját, mely az internetre került mondatok statisztikai elemzése révén képes a felhasználók által hozzá intézett kérdésekre válaszokat adni. Az újítás futótűszerűen terjedt el a világban, s ma már nemcsak angolul, hanem más nyelveken, s nemcsak írásos,

hanem hangzó kérésekre (promptokra) is képes sokszor házborgongatóan hiteles, máskor hallucinatorikus, nevetséges válaszokat adni.

A felhasználók által folyamatosan bővülő és tökéletesedő generatív nyelvi modellek az adott nyelv használói által korábban már leírt és kimondott mondatokra épülnek, melyeket Chomsky (1995) az egyes nyelvhasználók esetében performanciaként azonosít, megkülönböztetve a kompetenciától, ami az új mondatok létrehozásának feltétele. A generatív nyelvi modellek az adott nyelv használójának a kollektív performatív teljesítményére épülnek, amiből azonban hiányzik a kompetenciára jellemző folyamatos készenlét az újításra, a megjelentésre, az alkotásra.

A generatív nyelvi modellek által megtestesített kollektív nyelvi performancia létrehozója és hasznélvezője a Heidegger által „Akárkinek” nevezett kollektív lény, aki bárki lehet, mivel nincs benne semmi eredeti, kiemelkedő, semmiféle érzéke sincs a színvonalhoz és az igazsághoz. Az „Akárki” a maga átlagosságában, megkülönböztethetlenségében fejt ki a maga diktatúráját. Mint Heidegger írja, „úgy élvezünk és szórakozunk, ahogy akárki élvez, úgy ítélünk irodalomról és művészetről, ahogy akárki lát és ítél, »felhőborítónak« találjuk, amit akárki felhőborítónak talál” (Heidegger 1989: 259). A chatGPT mondatai akárkié lehetnek, s ebben van a veszélyük, mert nem egyszerűen az egyén, hanem az adott nyelvet használó közösség gondolkodását viszik az egy-síkúság, az átlagosság, a semmitmondás irányába.

A mindennapi kognitív műveletekben kétségkívül hasznos chatGPT nyelvvel szemben áll a kompetencia kimeríthetetlen gazdagságából válogató élő nyelv, mely a korábban soha ki nem mondott mondatokat keresve folyamatosan tágítja az ember kalandmozgásterét. Wittgenstein híres kijelentése szerint „amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.” A Wittgenstein által megkövetelt hallgatás kapcsán Balázs Géza egy másik művében veti fel, hogy a néma tartományban a beszélőknek nemcsak a kimondatlan, hanem a kimondhatatlan mondatok kihívásaival is meg kell küzdeniük (Balázs 2020: 63–70). Úgy vélem, hogy e kihívásnak való megfelelésben a népeknek az internet nem feltétlenül lesz a szövetségük.

Szakirodalom

- Balázs Géza 2020. *Nyelvszokások. A nyelv-szokások mint szimbolikus nyelvi cselekvések.* IKU–Inter. Budapest.
- Balázs Géza 2023. *Az internet népe.* Ludovika Egyetemi Kiadó. Budapest.
- Chomsky, Noam 1995. *Mondattani szerkezetek. Nyelv és elme.* Osiris–Századvég. Budapest.
- Heidegger, Martin 1989. *Lét és idő.* Gondolat Kiadó. Budapest.
- Veszelszki Ágnes 2017. *Netnyelvészet. Bevezetés az internet nyelvhasználatába.* L’Harmattan Kiadó. Budapest.

Csepeli György

szociálpszichológus

egyetemi tanár, az MTA doktora

ELTE TÁTK

E-mail: csepeli.gyorgy@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9331-058X>